

مدیریت بررسی، چاپ و انتشار مقالات علمی در حوزه سلامت

محسن رضائیان^۱

چکیده

مجلات علمی محملی را برای بررسی، چاپ و انتشار نتایج اکتشافات و یافته‌های نوین علمی فراهم می‌آورند که هیچ محمل دیگری نمی‌تواند جایگزین آن گردد. با توجه به نقش بسیار مهم نشریات علمی در انتشار دانش، مدیریت آن‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار می‌گردد. مدیریت صحیح در مجلات علمی تنها با توجه به مسؤولیت‌های گوناگون و متعدد افراد از جمله نقش سردبیر، نویسندگان، داوران و خوانندگان مقالات امکان پذیر خواهد بود. هدف مقاله‌ی حاضر، بحث پیرامون وظایف و نقش‌های گوناگون افراد فوق در مدیریت مجلات علمی در حوزه سلامت بوده است.

واژه‌های کلیدی: نشریات؛ مدیریت اطلاعات؛ سردبیر؛ نویسنده؛ خواننده؛ ناشر.

نوع مقاله: مروری

پذیرش مقاله: ۱۹/۳/۱۸

اصلاح نهایی: ۱۹/۲/۱۲

دریافت مقاله: ۸۸/۹/۴

ارجاع: رضائیان محسن. چاپ و انتشار مقالات علمی در حوزه سلامت. مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۰؛ ۸ (۳): ۴۲۱-۴۱۲.

مقدمه

میلادی و مجلات فوق تخصصی از انتهای قرن بیستم میلادی پا به عرصه‌ی وجود گذاشتند. در کنار این رشد سریع و شتابان و جهت‌یابی به سمت مسایل فوق تخصصی، روز به روز بر میزان تأثیر این مجلات بر سلامت آحاد جامعه نیز افزوده شده است، به نحوی که امروزه نه تنها شیوه‌ی درمان بیماران، بلکه تصمیم‌گیری در زمینه‌ی مسایل بهداشت عمومی تحت تأثیر مقالات مندرج در این نشریات قرار گرفته است (۵-۴).

با توجه به نقش بسیار مهم نشریات علمی در انتشار دانش به ویژه در حوزه سلامت، مدیریت آن‌ها از اهمیت بسزایی برخوردار می‌گردد که این مدیریت، از مدیریت هر گونه سازمان و یا ارگان دیگری، که به انتشار نتایج تحقیقات علمی می‌پردازد، متمایز است. به منظور ایفای مدیریت صحیح در مجلات علمی، توجه به نقش‌های گوناگون و متعدد افراد ضروری است. تنها زمانی می‌توان هنر مدیریت در مجلات علمی را به نحو شایسته‌ای اعمال نمود که به این نقش‌ها توجه

در حوزه‌های گوناگون علمی، انتشار نتایج دستاوردهای دانشمندان به بهترین شیوه و در اسرع زمان از مهم‌ترین مواردی است که به ارتقای سطح دانش می‌انجامد. به علاوه، در حوزه سلامت، انتشار چنین نتایجی علاوه بر ارتقای سطح دانش به ارتقای سطح سلامت آحاد جامعه نیز کمک‌های شایانی می‌نماید. از این‌رو، مجلات علمی محملی را برای انتشار نتایج اکتشافات و یافته‌های نوین علمی فراهم می‌آورند که هیچ محمل دیگری نمی‌تواند جایگزین آن گردد (۳-۱). رشد روزافزون در تعداد و تیراژ مجلات علمی در حوزه علوم سلامت، بیانگر نقش ارزنده‌ی این مجلات در سطح ملی و بین‌المللی است.

زمان پیدایش و شکل‌گیری مجلات علمی به حدود ۳۰۰ سال قبل باز می‌گردد که با تولد این مجلات، شیوه‌ی بررسی، چاپ و انتشار دستاوردهای علمی دانشمندان در تمامی حوزه‌های علمی، دستخوش تحولی اساسی گردید. برای مثال، در علوم مربوط به سلامت، مجلات عمومی از اواخر قرن هجدهم میلادی، مجلات تخصصی از اوایل قرن بیستم

۱. دانشیار، گروه پزشکی اجتماعی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، رفسنجان، ایران. (نویسنده‌ی مسؤول)

Email: moeygmr2@yahoo.co.uk

را در چاپ و انتشار مجلات علمی ایفا می‌نمایند، در انتهای مقاله به این نقش بسیار مهم نیز پرداخته خواهد شد.

نقش سردبیران:

نقش سردبیر در مدیریت مجلات علمی نقشی بسیار تعیین کننده است. سردبیر نه تنها باید بر روی مطالب و مقالات منتشر شده در نشریه‌ی خود اشراف کامل داشته باشد، بلکه باید این اطمینان را حاصل نماید که این مطالب بر اساس ساختارهای صحیح علمی به دست آمده‌اند و بر مبنای موازین علمی نیز به رشته‌ی تحریر در آمده‌اند. وی، همچنین باید از انتشار به موقع نشریه‌ی خود اطمینان کامل داشته باشد و بتواند تعداد مقالات پذیرش شده برای انتشار را طوری مدیریت نماید که هیچ‌گاه در انتشار نشریه وقفه‌ای پیش نیاید (۷).

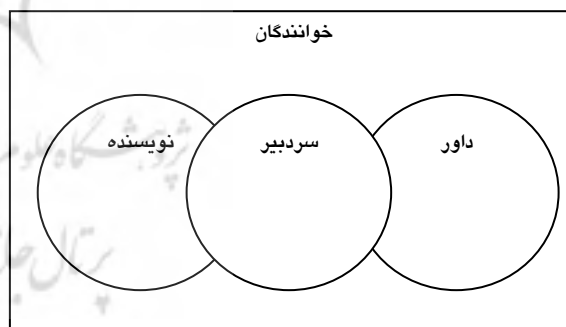
سردبیران به دلیل داشتن نقش کلیدی در چاپ و انتشار مقالات علمی، باید در حوزه‌ی مسؤلیت خود از آگاهی‌ها و آموزش‌های لازم برخوردار باشند و با آزادی تمام بتوانند تصمیم بگیرند. سردبیران حلقه‌ی اتصال بین نویسندگان و داوران هستند و در جریان داوری مقالات نقش اساسی را بر عهده دارند (تصویر ۱). آن‌ها تضمین کننده‌ی این نکته‌ی مهم و حیاتی خواهند بود که مقالات ارایه شده به نشریه، در صورتی که از حداقل استانداردهای یک مقاله‌ی علمی برخوردار می‌باشند، در مدت زمان کوتاه به داوران مناسب ارجاع و نظر داوران نیز در اسرع وقت به نویسندگان مقاله منعکس گردد. در صورتی که مجموعه‌ی تعاملات بین نویسندگان و داوران مقاله، ضرورت چاپ مقاله را توجیه نماید، سردبیر تصمیم نهایی را در مورد پذیرش مقاله خواهد گرفت. در غیر این صورت و بنابر تشخیص سردبیر، مقاله از روند بررسی خارج خواهد شد (۸-۹). با این وجود، سردبیر باید در انتشار مقالات، نیاز و علاقه‌ی خوانندگان و همچنین نیازهای جامعه را نیز مورد نظر قرار دهد. او باید مطمئن شود که مجله، مقالات مرتبط با نیازهای خوانندگان خود را چاپ می‌کند، ضمن اینکه باید یقین نماید که هر گونه احتمال تعارض در منافع (Conflict of interest) توسط نویسندگان، داوران و اعضای هیأت تحریریه، به دقت

کافی شود و از آن‌ها به نحو صحیحی بهره‌برداری گردد. بنابراین، تمرکز مقاله‌ی حاضر بر روی مدیریت مجلات علمی با توجه به نقش‌های گوناگون افراد مؤثر در بررسی، چاپ و انتشار مقالات خواهد بود.

شرح مقاله

از همان ابتدای شکل‌گیری مجلات علمی تا به امروز، سه عنصر اساسی در کارکرد آن‌ها مؤثر بوده است. این سه عنصر اصلی عبارت از مقاله‌ی ارایه شده جهت بررسی، فرآیند داوری یا مرور همتایان سردبیری (Editorial peer review) و تصمیم سردبیر در خصوص سرنوشت نهایی مقاله هستند (۶). وجود این عناصر در فرآیند بررسی و چاپ مقالات علمی سبب می‌گردد تا دانشمندان و محققین یک یا بیشتر از یکی از نقش‌های زیر را به عهده گیرند (تصویر ۱):

۱. نویسنده‌ی مقاله باشند.
۲. داور مقاله باشند.
۳. خواننده‌ی مقاله باشند.
۴. سردبیر مجله‌ای باشند که مقاله جهت چاپ به آن مجله ارسال شده است.

تصویر ۱: نقش‌های عمده‌ی دانشمندان و محققین در انتشار مقالات علمی

لازم به توضیح است که هر یک از نقش‌های فوق وظایف متعددی را برای خود به همراه می‌آورد که توجه صحیح به آن‌ها در مدیریت مجلات علمی بسیار ضروری است و بنابراین، در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد. همچنین، از آن جایی که علاوه بر نقش‌های فوق، ناشرین نیز نقش بسیار مهم دیگری

مثال، مجلات باید در راهنمای نویسندگان (Instructions to authors) از آن‌ها بخواهند که هر نوع امکان تعارض در منافع را به هنگام ارسال مقاله‌ی خویش به سردبیر مجله اعلام نمایند تا وی بتواند تصمیم صحیح و مقتضی را در خصوص مقاله‌ی مورد نظر اتخاذ نماید (۱۱). همچنین، داوران مقالات نیز باید هر گونه احتمال تعارض در منافع را که ممکن است بر روی نتایج داوری آن‌ها تأثیر بگذارد، به طور صادقانه با سردبیر در میان بگذارند تا وی در صورت نیاز، داور دیگری را برای مقاله‌ی مورد نظر انتخاب نماید؛ اگر سردبیر نیز در مراحل بررسی یک مقاله ممکن است دچار تعارض در منافع گردد، باید این فعالیت مهم را به طور مستقل بر عهده‌ی یکی از دستیاران خود قرار دهد (۱۱).

نقش نویسندگان:

نویسنده(گان) یک مقاله باید با اصول نگارش مقالات علمی آشنایی کامل داشته باشند. آن‌ها باید به دقت بدانند که یک مقاله حاوی چه بخش‌هایی است و هر بخش از مقاله چه وظایفی را بر عهده دارد. چهار بخش اصلی مقاله که در انگلیسی با عنوان IMRD شناخته می‌شود، عبارت از مقدمه (Introduction)، مواد و روش‌ها (Methods)، یافته‌ها (Results) و بحث (Discussion) می‌باشند. تخمین زده شده است که تا سال ۲۰۰۶ میلادی و در سرتاسر جهان بیش از پنجاه میلیون مقاله با بهره‌گیری از ساختار فوق منتشر شده باشد (۶).

اما هر مقاله علاوه بر این چهار بخش اصلی از اجزای مهم دیگری نظیر عنوان، مشخصات نویسندگان، خلاصه، کلید واژه‌ها و منابع یا رفرانس‌ها نیز تشکیل شده است که هر یک از این بخش‌ها وظایف و اهمیت خاص خود را دارا می‌باشند. از آنجایی که عدم رعایت اصول دقیق مقاله نویسی منجر به عدم پذیرش مقالات می‌گردد (۱۳)، تا کنون مقالات بسیار متعددی در زمینه‌ی چگونگی نگارش مقالات علمی به رشته‌ی تحریر درآمده است که مطالعه‌ی آن‌ها می‌تواند برای نویسندگان مبتدی بسیار مفید واقع گردد (۲۰-۱۴).

نویسندگان مقالات علاوه بر شناخت اجزای یک مقاله و

مطرح و شرایط نویسندگی (Authorship) و اخلاق انتشار و داوری از تمامی طرفین رعایت شده است. در این بخش پیرامون تعارض در منافع توضیحاتی داده خواهد شد و موضوع شرایط نویسندگی و اخلاق انتشار و داوری در بخش بعدی مقاله مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

به هنگام بررسی، چاپ و انتشار مقالات علمی، چنانچه نویسندگان، داوران و یا حتی سردبیران مجلات دارای ارتباطات شخصی و یا اقتصادی باشند، که به طور ناعادلانه‌ای بر روی تصمیم آن‌ها مؤثر واقع گردد، با پدیده‌ی تعارض در منافع روبرو می‌شویم (۱۰). برای مثال، محقق یک شرکت دارویی را می‌توان فرض نمود که کارآزمایی بالینی را بر روی میزان تأثیر یکی از داروهای ساخته شده توسط شرکت اجرا نموده است، اما به خاطر وابستگی اقتصادی خود به شرکت، میزان تأثیر داروی مورد نظر را بیش از مقدار واقعی آن گزارش می‌کند (۱۱). از طرف دیگر ممکن است که یک سردبیر، مقاله‌ای را از یکی از همکاران نزدیک خود دریافت نموده باشد و به خاطر ارتباط صمیمی خود با نویسنده‌ی مقاله، حمایت و توجه بیشتری را در فرآیند داوری و چاپ آن مقاله به عمل آورد (۱۰).

مثال نخست بیانگر نوعی از تعارض در منافع به دلایل اقتصادی (Financial competing interests) و مثال دوم بیانگر نوعی از تعارض در منافع به دلایل غیر اقتصادی (Non-Financial competing interests) می‌باشد. در حالی که دلایل اقتصادی صرف باعث پدید آمدن تعارض در منافع در نوع اول می‌گردد، تعارض در منافع در نوع دوم به دلایل شخصی، عقیدتی، سیاسی، دانشگاهی و یا حتی مذهبی رخ می‌دهد. مطالعات موجود نشان می‌دهند که بررسی و تشخیص تعارض در منافع اقتصادی، راحت‌تر از بررسی و تشخیص تعارض در منافع غیر اقتصادی است (۱۲).

با توجه به اهمیت این موضوع، مجلات علمی سیاست روشنی را در قبال تعارض در منافع در هر نوع و شکل خود مورد نظر قرار می‌دهند و از نویسندگان، داوران و حتی سردبیران خود درخواست می‌نمایند که احتمال وجود هر گونه از تعارض در منافع را به دقت افشا (Disclosure) نمایند. برای

در هر دو صورت، به جریان صحیح مدیریت بررسی، چاپ و انتشار مقالات علمی خدشه‌ی جبران‌ناپذیری وارد خواهد شد. به‌علاوه، رعایت سایر موازین مربوط به اخلاق انتشار نیز در جریان بررسی و چاپ مقالات علمی ضرورتی حیاتی دارد. برای مثال، به هنگام نگارش مقالات در حوزه‌های گوناگون علوم، سرقت علمی (Plagiarism)، یکی از مهم‌ترین مواردی است که ممکن است منجر به زیر پا گذاشتن اخلاق انتشار توسط نویسندگان گردد. در سرقت علمی، نویسندگان یک مقاله از عین عبارات، جملات و یا پاراگراف نویسنده‌ی دیگر استفاده می‌کنند، بدون اینکه به مأخذ اصلی اشاره نمایند. موضوع مرتبط دیگر، سرقت علمی از خود (Self-plagiarism) می‌باشد که در این حالت، نویسندگان جمله و یا پاراگرافی را از مقاله‌ی چاپ شده‌ی قبلی خود نقل می‌نمایند، بدون اینکه خوانندگان مقاله را به مأخذ اصلی ارجاع دهند (۲۳).

بنابراین، به هنگام نگارش مقالات علمی، نویسندگان در صورتی که عین یک جمله و یا پاراگرافی را از مأخذی، (چه مربوط به خود و چه مربوط به دیگران) نقل می‌نمایند، بی‌آنکه تغییری در متن آن اعمال نموده باشند، موظفند تمامی متن نقل شده را در داخل گیومه قرار دهند و به مأخذ اصلی ارجاع دهند. اما اگر نویسندگان فقط برداشت خود را از متن مورد نظر نقل می‌نمایند، دیگر نیازی به استفاده از گیومه نیست و تنها کافی است که خوانندگان مقاله را به مأخذ اولیه ارجاع دهند (۲۴).

یکی دیگر از موارد مربوط به عدم رعایت اخلاق انتشار نیز زمانی رخ می‌دهد که یک نویسنده عین یک مقاله و یا بخش زیادی از یک مقاله‌ی خود را را دو بار به چاپ برساند. این عمل که انتشار مجدد (Duplicate publication) نامیده می‌شود (۲۳)، سبب می‌گردد تا حجم کار سردبیر، هیأت تحریریه و داوران مجله‌ی دوم به شکل غیر اخلاقی افزایش یابد. همچنین، تحمیل هزینه‌ی گزاف برای انتشار مجدد یک مقاله و ایجاد تحریف در نتایج فرا تحلیل‌ها (Meta-analyses) همراه با حذف مقاله‌ی دیگر، که مستحق انتشار بوده است، از سایر عواقب نابجای انتشار مجدد یک مقاله می‌باشد (۲۵). مهم‌تر از همه‌ی این‌ها، نویسندگان مقالات، باید پژوهش

کارکرد آن‌ها، باید با شرایط نویسندگی و اخلاق انتشار (Publication ethics) نیز آشنا باشند. برای مثال، آن‌ها باید به خوبی به این نکته واقف باشند که صورت اسامی نویسندگان یک مقاله بیانگر آن است که چه فرد یا افرادی مسؤلیت انجام تحقیق به عمل آمده و همچنین نوشتن مقاله‌ی حاصل از آن تحقیق را بر عهده گرفته‌اند. بنابراین، تیم نویسندگی مشتمل بر افرادی است که نه تنها از حقوق مادی و معنوی اثر خود بهره می‌برند، بلکه مسؤلیت یافته‌های مندرج در مقاله را نیز بر عهده دارند (۲۱).

متأسفانه، موضوع اختلاف در صورت اسامی نویسندگان که با عنوان جر و بحث نویسندگی (Authorship dispute) شناخته می‌شود، همواره از مشکلات مهم و شایع مجلات دنیا در حوزه‌های گوناگون دانش بشری و از جمله در حوزه‌ی سلامت بوده است (۱۰).

کمیته‌ی بین‌المللی سردبیران مجلات علوم پزشکی (International Committee of Medical Journal Editors یا ICMJE) اعلام نموده است که فردی از شرایط نویسندگی برخوردار است که واجد سه شرط اساسی زیر باشد:

۱. در شکل‌گیری و طراحی مطالعه، جمع‌آوری داده‌ها و یا تجزیه، تحلیل و تفسیر اطلاعات سهم اساسی داشته باشد.
۲. در تهیه‌ی پیش‌نویس اولیه‌ی مقاله نقش داشته باشد و یا اینکه پیش‌نویس اولیه را به شکلی نقادانه از نظر بار معنوی آن مورد تجدید نظر قرار دهد.
۳. در نهایت، نسخه‌ی نهایی مقاله را قبل از چاپ مورد تأیید خود قرار دهد (۲۲).

شواهد نشان می‌دهند که افراد ممکن است که به دو صورت غیر اخلاقی زیر شرایط نویسندگی را رعایت ننمایند:

- در حالت اول، آن‌ها ممکن است که نام افرادی را در زمره‌ی نویسندگان یک مقاله قلمداد نمایند که دارای شرایط نویسندگی نبوده‌اند (Gift authorship).
- در حالت دوم نیز آن‌ها ممکن است نام افرادی را از قلم بیاندازند که دارای شرایط نویسندگی بوده‌اند (Ghost authorship) (۲۱).

خود را که مبنای نوشتن مقاله است، به دقت و صحت تمام انجام داده باشند. به عبارت دیگر، آن‌ها می‌باید در مرحله‌ی اول با اصول و روش‌های پژوهشی آشنا باشند تا مطالعه‌ی خود را به دقت و بر اساس ضوابط علمی به انجام رسانده باشند. تنها نتایج حاصل از مطالعات دقیق باید در مجلات علمی چاپ و منتشر گردند.

از همین‌رو، برگزاری کارگاه‌های روش تحقیق، روش مقاله نویسی، شرایط نویسندگی و اخلاق انتشار برای کلیه‌ی محققین به ویژه در سطح دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، از اهمیت بالایی برخوردار است. این کارگاه‌ها باید بر اساس بهترین موازین و شاخص‌های علمی طراحی گردند و به وسیله‌ی افراد مجرب و با سابقه و با روش کارگاهی به مرحله‌ی اجرا در آیند و از نظام ارزشیابی دقیق استفاده نمایند تا بتوانند به بهترین نتیجه دست یابند.

نقش داوران:

داوران یا هم‌تایان (Peers) یکی از اساسی‌ترین نقش‌ها را در چاپ و انتشار مقالات علمی بر عهده دارند. در اصل، مرور هم‌تایان سردبیری به فرآیندی اطلاق می‌گردد که طی آن، هم‌تایان به قضاوت میزان ارزش مقاله‌ی سایر همکاران خود می‌پردازند. در این فرآیند، دستیابی به دو هدف مهم زیر مورد نظر می‌باشد: نخستین هدف، انتخاب بهترین مقالات از میان تمامی مقالات ارایه شده به یک مجله‌ی علمی و هدف دوم، بهبود کیفیت مقالات قبل از چاپ آن‌ها با ارایه‌ی نقد سازنده به نویسندگان مقالات می‌باشد (۲۶-۲۸).

متخصصین در یک حوزه‌ی علمی خاص، آمار شناسان، روش شناسان پژوهش، سردبیران مجلات و اعضای هیأت تحریریه، می‌توانند در زمره‌ی هم‌تایان قرار گیرند. اگر چه ضروری است که هم‌تایان از نویسندگان مقالات، تخصص و تجربه بیشتری داشته باشند، اما در عمل ممکن است به دلیل اینکه این قبیل افراد دارای مسؤلیت‌های حرفه‌ای متفاوتی می‌باشند، دسترسی به آن‌ها به راحتی میسر نگردد. بنابراین، در چنین حالتی مرور هم‌تایان سردبیری مبدل به یک پدیده‌ی

پیچیده، کند و طولانی خواهد گردید (۲۸).

به همین دلیل لازم است محققین و دانشمندان معروف، بخشی از وقت خود را صرف داوری مقالات نمایند و از این امر خطیر شانه خالی ننمایند. در صورتی که افراد با سابقه از داوری خودداری نمایند، سردبیران مجلات مجبور به بهره‌گیری از نظرات افراد کم‌سابقه می‌گردند که این امر ممکن است به چاپ مقالات ضعیف بیانجامد و موجودیت علم در مخاطره قرار گیرد (۲۹).

یامد این امر، نشر مقالاتی است که کیفیت پایین‌تری دارند و این نکته در مجلات حوزه‌ی سلامت ممکن است باعث ایجاد تأثیرات ناگوار بر سلامت آحاد جامعه گردد. برای مقابله‌ی مؤثر با این پدیده، راه‌حل‌های متعددی پیشنهاد شده است. مرور هم‌تایان بعد از چاپ مقاله (Post-publication peer review) یکی از بهترین این راه‌حل‌ها می‌باشد که می‌تواند در قالب یک نامه به سردبیر (Letter to the editor) و یا حتی تجزیه و تحلیل مجدد داده‌های مقاله‌ی مورد نقد پیش رود. مدیریت صحیح مجلات علمی ایجاب می‌کند در صورتی که سردبیر مرور هم‌تایانی را پس از چاپ مقاله دریافت کرد، آن را به نویسنده مقاله منعکس نماید و پس از دریافت پاسخ نویسنده، نقد و پاسخ نقد را در کوتاه‌ترین زمان ممکن به زیور طبع آراسته نماید (۳۰).

بنابراین، همانطور که ذکر گردید، هم‌تایان باید در زمینه‌ی مقاله‌ی مورد داوری از تجربه و تبحر بسیار بالایی برخوردار باشند و تا جای ممکن با متدولوژی تحقیق و حتی روش‌های آماری مورد استفاده در تجزیه و تحلیل داده‌ها آشنا باشند. آن‌ها باید در صورتی که با داوری مقاله دچار تعارض در منافع می‌گردند، موضوع را به طور صادقانه با سردبیر مطرح و از داوری مقاله صرف‌نظر نمایند.

به طور معمول برای داوری هر مقاله از یک تا سه داور انتخاب می‌گردد. داوران مقالات علمی - پژوهشی بایستی به طور کامل با فنون ارزشیابی نقادانه (Critical appraisal)، که در بخش بعدی مقاله به آن اشاره می‌گردد، آشنا باشند. آن‌ها بایستی این توانایی را داشته باشند تا با نقد مقاله‌ی علمی

خود را مورد ارزشیابی قرار دهد. بنابراین، ارزشیابی نقادانه را می‌توان فرآیندی در جهت مرور یک مقاله به منظور یافتن اطلاعات ارزشمند موجود در آن تعریف نمود. اگر چه فرآیند ارزشیابی نقادانه در سال‌های پایانی هزاره‌ی گذشته‌ی میلادی به طور جدی پا به عرصه‌ی وجود نهاد، اما با این وجود، با گسترشی روزافزون جای خود را در میان تمامی علوم مرتبط با سلامت و از جمله بهداشت، پزشکی، داروسازی، پرستاری و مامایی و ... باز نمود (۳۳-۳۱). از این رو، برگزاری کارگاه‌های ارزشیابی نقادانه برای اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، موضوع مهمی است که باید مورد توجه مسؤولان قرار گیرد.

در مجموع به نظر می‌رسد خوانندگان مقالات به ویژه در کشور ایران، باید نقش فعال‌تری را در چاپ و انتشار مقالات علمی در حوزه‌ی سلامت بر عهده بگیرند. آن‌ها باید از طرق مختلف مانند ارسال ایمیل، برقراری تماس تلفنی، نوشتن نامه و غیره، ارتباط نزدیکی با سردبیر مجله‌ی مورد علاقه‌ی خود ایجاد و در خصوص مقالات چاپ شده در مجله اظهار نظر نمایند. این نکته باعث موفقیت سردبیران در انجام وظایف خطیرشان خواهد شد.

نقش ناشران:

در انتهای مقاله بی‌مناسبت نیست که به نقش ناشران در چاپ و انتشار مقالات علمی نیز اشاره‌ای گردد. در کشور ما، اغلب نشریات علمی - پژوهشی در حوزه‌ی علوم پزشکی از طرف دانشگاه‌های علوم پزشکی و یا مراکز تحقیقاتی مورد حمایت مالی قرار می‌گیرند. اگر چه این نکته برای حفظ حیات نشریات علمی - پژوهشی مهم است، اما متأسفانه بوروکراسی اداری موجود در این سازمان‌ها، گاهی اوقات تخصیص اعتبار به نشریات را با دشواری روبه‌رو می‌سازد.

اگر چه دشواری تخصیص اعتبار در نظام اداری در نهایت مورد حل و فصل قرار می‌گیرد، اما پیامدهای ناخواسته‌ای را نیز از خود بر جای خواهد گذاشت. یکی از بدترین تبعات ممکن، بد قول شدن مسؤولین نشریات علمی - پژوهشی در پاسخ‌گویی به

به سردبیر کمک نمایند تا درباره‌ی سرنوشت مقاله از نظر چاپ و یا عدم چاپ تصمیم صحیحی اتخاذ نماید. اغلب نتایج داوری می‌تواند در یکی از حالات زیر گزارش گردد:

۱. چاپ مقاله با اصلاحات بسیار کم،

۲. چاپ مقاله با حجم وسیع اصلاحات،

۳. عدم چاپ مقاله.

با این وجود، یادآوری مجدد این نکته ضروری است که تصمیم نهایی در مورد برخورد با سرنوشت هر مقاله بر عهده‌ی سردبیر مجلات علمی خواهد بود که با بررسی دقیق نظر داوران اتخاذ خواهد گردید.

نقش خوانندگان:

یکی از نقش‌های بسیار مهم اما فراموش شده در انتشار مقالات علمی به ویژه در کشور ما، نقش خوانندگان مقالات می‌باشد. خوانندگان یک مقاله در حوزه‌ی سلامت می‌توانند شامل افرادی باشند که قرار است نتایج یک مطالعه را در عمل مورد استفاده قرار دهند. آن‌ها همچنین ممکن است نویسندگان و پژوهشگرانی باشند که به منظور انجام پژوهش خود، متون مرتبط را مرور کرده‌اند تا مقالات مرتبط با موضوع تحت پژوهش خود را انتخاب نمایند.

فرقی نمی‌کند که خوانندگان مقاله برای چه موضوعی یک مقاله را مورد مطالعه قرار می‌دهند، آن‌ها باید همانند هم‌تایان با شیوه‌ی ارزشیابی نقادانه‌ی یک مقاله آشنا باشند و بتوانند بر اساس ضوابط علمی موجود، به دقت مقاله را مورد ارزشیابی قرار دهند. آن‌ها بایستی در نهایت تصمیم بگیرند که آیا یافته‌های یک مقاله بر اساس اصول علمی قابل توجیه است و آیا می‌توان در عمل از آن یافته‌ها استفاده نمود یا نه. بنابراین یکی از نکات بسیار مهمی که می‌تواند خوانندگان مقالات را با نقش مهم خودشان آشنا کند، آشنایی با شیوه‌های ارزشیابی نقادانه می‌باشد.

ارزشیابی نقادانه با هدف بررسی دقیق و موشکافانه‌ی یک مقاله به منظور تشخیص نقاط قوت و ضعف آن، به خواننده‌ی مقاله امکان می‌دهد تا ارزش یافته‌های مقاله‌ی تحت مطالعه‌ی

نشریاتی نمی‌باشند (۳۷-۴۰)، این قبیل نشریات از اقبال چندان مناسبی در میان جوامع علمی برخوردار نیستند و مدیریت آن‌ها با دشواری‌های بیشتری روبه‌رو می‌گردد (۳۴). نظر به رشد روزافزون پیشرفت‌های علمی در برخی از کشورهای در حال توسعه (۴۱) و به ویژه ایران (۴۲-۴۳) و با توجه به رشد روزافزون مجلات محلی منتشر شده در این کشورها، ضروری است که مدیریت صحیح بررسی، چاپ و انتشار مقالات علمی در کشورهای در حال توسعه با جدیت بیشتری اعمال گردد. در مدیریت بررسی، چاپ و انتشار مقالات علمی در قالب مجلات علمی، افراد با نقش‌های بسیار متفاوت و متنوعی به ایفای نقش می‌پردازند:

- نویسندگان که مسؤولیت اساسی، متعهدانه و اخلاقی در بیان یافته‌های علمی و پژوهشی خود را بر عهده دارند،
  - داوران یا همتایان که مسؤولیت اساسی، صادقانه و موشکافانه در بازنگری مقالات علمی را بر عهده دارند،
  - سردبیران که وظیفه‌ی اتصال نویسندگان و داوران و اتخاذ تصمیم نهایی در پذیرش و چاپ مقالات را بر عهده دارند،
  - خوانندگان که استفاده کنندگان نهایی از مجموعه تعاملات فوق می‌باشند،
  - و ناشرین که کیفیت چاپ مجلات بر عهده‌ی آن‌ها می‌باشد.
- تنها در صورتی مجلات علمی را می‌توان به نحو صحیح مدیریت نمود که هر یک از افراد فوق، در محیطی به طور کامل علمی و در تعاملی مثبت با یکدیگر به ایفای نقش سازنده‌ی خود بپردازند. حاصل چنین مدیریتی به ارتقای سطح دانش و سلامت آحاد جامعه می‌انجامد.

تشکر و قدردانی

نگارنده مراتب سپاس‌گزاری خود را از نظرات بسیار ارزشمند داوران و کارشناسان محترم مجله‌ی وزین مدیریت اطلاعات سلامت در جهت بهبود کیفیت مقاله اعلام می‌نماید.

مطالبات برحق سازمان‌های انتشاراتی و ناشرین خواهد بود. متأسفانه، این نکته یا سبب می‌گردد که نشریات با بدقولی‌های مقابل ناشرین مواجه شوند یا مرحله به مرحله از ناشرین با استانداردهای بالا فاصله بگیرند و مسؤولیت مهم چاپ و انتشار نشریه‌ی خود را بر عهده‌ی ناشرین گمنام یا ناشرین با استانداردهای پایین بسپارند.

چاپ مقالات علمی با استانداردهای پایین از نظر نشر، صفحه آرایی و صحافی منجر به پایین آمدن کیفیت محصول نهایی خواهد شد که به طور طبیعی پیام مقالات علمی را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. به همین دلیل باید بودجه‌های تخصیص داده شده به نشریات یا مستقیم در اختیار مدیر مسؤول نشریه قرار گیرد و یا جریان تخصیص بودجه به شفافیت و سرعت هر چه تمام‌تر به مرحله‌ی اجرا در آید (۳۴).

بحث و نتیجه‌گیری

مجلات علمی مهم‌ترین رسانه در بررسی، چاپ و انتشار مقالات علمی تلقی می‌گردند که با توان بالای خود می‌توانند نتایج نوآوری‌های علمی در هر حوزه‌ای از دانش بشری و به ویژه حوزه‌ی سلامت را در اختیار علاقمندان قرار دهند (۳۵). این نکته سبب گردیده است که مجلات علمی در حوزه‌ی سلامت، هر روز بیشتر از گذشته تأثیرات خود را بر روی زندگی مردم ایفا نمایند. در صورتی که مدیریت بررسی، چاپ و انتشار مقالات علمی در این مجلات منطبق با موازین و ضوابط علمی صورت پذیرد، نتایج این تأثیرات مثبت خواهد بود و در غیر این صورت، نتایج چنین تأثیراتی می‌تواند مخرب باشد (۵).

مدیریت مجلات علمی به ویژه در مورد مجلات محلی (Local Journals) در حوزه‌ی سلامت موضوع بسیار مهم‌تری است (۳۶). این مجلات، که اغلب در کشورهای در حال توسعه و به زبان‌های ملی به زیور طبع آراسته می‌گردند، نقشی بسیار اساسی در انتقال دستاوردهای دانشمندان کشورهای در حال توسعه به عهده دارند (۳-۱). با وجود اهمیت مجلات محلی، از آنجایی که نمایه‌های معتبر بین‌المللی نظیر ISI یا Index Medicus علاقمند به نمایه کردن چنین

References

1. Salager-Meyer F. Scientific publishing in developing countries: Challenges for the future. *Journal of English for Academic Purposes* 2008; 7(2): 121-32.
2. Shetty P. Comment: The developing world needs its own science journals. *New Scientist* 2008; 20(2664): 9.
3. Ofori-Adjei D, Antes G, Tharyan P, Slade E, Tamber PS. Have online international medical journals made local journals obsolete? *PLoS Med* 2006; 3(8): e359.
4. Weller AC. *Editorial peer review: its strengths and weaknesses*. Oxford: Information Today, Inc; 2001.
5. Smith R. The trouble with medical journals. *J R Soc Med* 2006; 99(3): 115-9.
6. Linkov F, Lovalekar M, Laporte R. Scientific Journals are "faith based": is there science behind peer review? *J R Soc Med* 2006; 99(12): 596-8.
7. Rezaeian M. The role of editor-in-chief in the management of the scientific journals. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences* 2010; 9(1): 1-2. [In Persian].
8. Ray JG. Judging the judges: the role of journal editors. *QJM* 2002; 95(12): 769-74.
9. Liesegang TJ, Albert DM, Schachat AP. How to ensure our readers' trust: the proper attribution of authors and contributors. *Am J Ophthalmol* 2008; 146(3): 337-40.
10. International Committee of Medical Journal Editors. *Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals: Writing and Editing for Biomedical Publication* [Online], 2006 [cited 2010 Apr 18]; Available from: URL: www.paperpub.com.cn/admin/upload/file/200893115140281.pdf
11. Rezaeian M. Conflicts of Interest. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences* 2009; 8(3): 157-8. [In Persian].
12. PLoS Medicine Editors. Making sense of non-financial competing interests. *PLoS Med* 2008; 5(9): e199.
13. Pierson DJ. The top 10 reasons why manuscripts are not accepted for publication. *Respir Care* 2004; 49(10): 1246-52.
14. Rezaeian M. Step by step article writing: A practical guide for the health care professionals. *World Family Med J* 2010; 7(10): 47-9.
15. Rezaeian M. How to successfully leave behind the peer review process? *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences* 2008; 7(1): 1-4. [In Persian].
16. Thrower PA. *Writing a Scientific Paper: I. Titles and Abstracts*. Carbon 2007; 45(11): 2143-44.
17. Coleman R. Tips to improve your manuscript and make the editor happy. *Acta Histochem* 2007; 109(5): 343-6.
18. El Serag HB. Scientific manuscripts: the fun of writing and submitting. *Gastrointest Endosc* 2006; 64(6 Suppl): S19-S22.
19. Thrower PA. *Writing a scientific paper: II. Introduction and references*. Carbon 2008; 46(2): 183-4.
20. Singer AJ, Hollander JE. How to write a manuscript. *J Emerg Med* 2009; 36(1): 89-93.
21. Rezaeian M. How to Prevent Authorship Dispute. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences* 2009; 8(2): 75-8. [In Persian].
22. Guidelines on good publication practice: the committee on publication ethics (COPE) report 2003. *Pro Fono* 2005; 17(2): 264-70.
23. Smith ER. Plagiarism, self-plagiarism and duplicate publication. *Can J Cardiol* 2007; 23(2): 146-7.
24. Rezaeian M. Publication Ethics. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences* 2009; 8(4): 251-2. [In Persian]
25. Farrokhi F. Duplicate publication: justifiable in a different language? *Urol J* 2006; 3(4): 191-2.
26. Nelms BC. The Importance of the Review Process-and Reviewers. *Journal of Pediatric Health Care* 2006; 20(1): 1-2.
27. Benos DJ, Bashari E, Chaves JM, Gaggar A, Kapoor N, LaFrance M, et al. The ups and downs of peer review. *Adv Physiol Educ* 2007; 31(2): 145-52.
28. Constantine NA. Peer Review Process. In: Boslaugh S, Editor. *Encyclopedia of epidemiology*. London: Sage Publications; 2008. p. 765-94.
29. Tite L, Schroter S. Why do peer reviewers decline to review? A survey. *J Epidemiol Community Health* 2007; 61(1): 9-12.
30. Rezaeian M. Post-Publication Peer Review. *Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences* 2007; 6(4): 217-8.
31. Crombie IK. *The pocket guide to critical appraisal: a handbook for health care professionals*. London: BMJ Pub. Group; 1996.

32. Elwood JM. Critical appraisal of epidemiological studies and clinical trials. New York: Oxford University Press; 1998.
33. Rezaeian M. Critical appraisal and evidence based public health. In: Hatami H, Razavi SM, Eftekhari AH, Majlesi F, Sayed Nozadi M, Parizadeh MJ, Editors. The Textbook of Public Health. Tehran: Arjomand Publications; 2006. p. 2052-61. [In Persian].
34. Rezaeian M. Editing a general medical journal for a specific region. South Asia Journal of Family Medicine; 2: 58-61.
35. Berwick DM. Disseminating Innovations in Health Care. JAMA 2003; 289(15): 1969-75.
36. Marusic A, Marusic M. Small scientific journals from small countries: breaking from a vicious circle of inadequacy. Croat Med J 1999; 40(4): 508-14.
37. Garfield E. The diverse roles of citation indexes in scientific research. Rev Invest Clin 1998; 50(6): 497-504.
38. Waheed AA. Scientists turn to journals in English. ScientificWorldJournal 2001; 1: 239-40.
39. Loria A, Arroyo P. Language and country preponderance trends in MEDLINE and its causes. J Med Libr Assoc 2005; 93(3): 381-5.
40. Fung IC. Seek, and ye shall find: accessing the global epidemiological literature in different languages. Emerg Themes Epidemiol 2008; 5: 21.
41. Holmgren M, Schnitzer SA. Science on the rise in developing countries. PLoS Biol 2004; 2(1): E1.
42. Habibi G, Rashidi A, Feldman MD. Emerging concerns about Iran's scientific and medical future. Lancet 2006; 368(9540): 985.
43. Samadikuchaksaraei A, Mousavizadeh K. High-tech biomedical research: lessons from Iran's experience. Biomed Eng Online 2008; 7: 17.

The Management of Reviewing, Publishing and Dissemination of Health Articles

Mohsen Rezaeian¹

Abstract

Scientific journals provide a platform for reviewing, publishing and dissemination of the results of new scientific findings and discoveries and cannot be replaced by any other platform. Given the important role of scientific journals in dissemination of information, management of such journals takes a high priority. The accurate management of scientific journals takes place only when the different responsibilities of people including editors, authors, peer reviewers and readers are taken into consideration. The aim of the present article is to discuss the different tasks and roles of the above mentioned people in the management of scientific journals in health domain.

Keywords: Publications; Information Management; Editor; Author; Reader; Publisher.

Type of article: Review article

Received: 25 Nov, 2009

Accepted: 8 Jun, 2010

Citation: Rezaeian M. **The Management of Reviewing, Publishing and Dissemination of Health Articles.** Health Information Management 2011; 8(3): 421.

---

1. Associate Professor, Social Medicine, School of Medicine, Rafsanjan University of Medical Sciences. Rafsanjan, Iran. (Corresponding Author) Email: moeygmr2@yahoo.co.uk